

MÄN KAN INTE VÅLDTAS

AV LO KAUPPI



MÄN KAN INTE VÅLDTAS

EFTER MÄRTA TIKKANENS ROMAN
I DRAMATISERING AV LO KAUPPI

Regi:	Lo Kauppi
Scenografi:	Erik Radix*
Kostym:	Marika Åkerblom
Ljus:	Tobias Hallgren
Ljud:	Bernt Karsten Sannerud*
Mask:	Maria Lindstedt
Dramaturg:	Åsa Lindholm
Slagsmålsinstruktör:	Kimmo Rajala
Rekvisita:	Elisabet Jansson
Sufflör:	Johanna Paulsdotter Löfstedt
Sångcoach:	Rita Saxmark
Ljudtekniker:	Annelie Nederberg, Johan Nordin, Camilla Näsström
Belysningsmästare:	Petter Ekström, Evelina Mattsson
Pjäsansvarig teatertekniker:	Calle Lindén
Attributör:	Janine Matovic
Teatertekniker:	Magdalena Kraft, Öyvind Wahlström
Kostymtekniker:	Madeleine Hansson, Pia Gyll
Teknisk samordnare:	Michael Breschi
Produktionsledare:	Klara Steiner
Producent:	Louise Rich
Chefsproducent:	Eva Kassander
Produktionschef:	Peter Kollarik

Dekor och rekvisita är tillverkade i Kulturhuset Stadsteaterns ateljéer.

Programredaktör:	Fanny Boëthius
Föreställnings- och programfoto:	Sören Vilks
Förlag:	Colombine Teaterförlag, Stockholm
Grafisk form:	Johan Björnsrud, Denita Björnsrud
Tryck:	Kampanjmakarna/Åtta.45
Kommunikationsstrateg:	Anna Svensson och Sofia Thermaenius
Publik och försäljning:	Annika Kämpe
Lanseringsbild:	Matilda Rahm

I samarbete med Södra Teatern och Stockholms konstnärliga högskola,
institutionen för scenkonst.

Tack till:

Skådespelare Victor Ström, PR Karin Bernhardsson Södra Teatern, psykolog
Börje Svensson, psykolog Josefin Grände, polis och författare Jonas Trolle,
koreograf Catharina Allvin och tack till Märta Tikkanen för att du vågat gå först
– nu kommer vi andra i bredd.

Av upphovsrättsliga skäl är ljudupptagning och fotografering från salongen ej tillåten.
Rökning av örtcigarettor och stroboskop/blinkande ljus förekommer i föreställningen.
Föreställningen varar ca 2 timmar och 20 minuter inklusive 20 minuters paus.
Premiär den 2 februari 2019 på Södra teatern.

*Praktikanter SKH/Institutionen för scenkonst, utbildningarna för scenografi och ljuddesign.

ROLLISTA:



TOVA
ELISABET
CARLSSON



MARTTI/MICK
SVEN
AHLSTRÖM



JOCKUM/
SERVITÖR
NILS
WETTERHOLM



BIMBI/
POLISKVINNA
ANGELIKA PRICK



PAPPA/JON
/POLISMAN
CHRISTER FANT



ADVOKAT/
AGNETA
EVA STENSON

INSPELADE POLISRÖSTER:
LENA CARLSSON,
PABLO LEIVA WENGER
OCH MARIKA ÅKERBLOM.



PENISEN ÄR (INTE) PROBLEMET

DET JAG GILLAR allra mest med att vara ute ensam om nätterna är att ingen är rädd för mig. Jag älskar ögonblicket när en kvinna hör mina steg och vänder sig om och lättningen som syns i hennes ansikte när hon ser mitt långa hår, alltså min allmänna framtoning som cistjej. Jag blir alldeles varm inombords. Och jag har alltid förutsett att alla ska känna likadant.

Därför blev jag förvånad när jag förstod att Tova inte gör det.

Tova har fått nog av att alltid vara i underläge på könsspektrumet, där detta att vara kvinna är lika med att vara ett offer. Där detta att vara man är lika med att vara förövare. Och där det inte finns fler könsalternativ än så att välja på. Tova vill vända upp- och ner på alltihop. Tova Randers, huvudpersonen i *Män kan inte våldtas* – ledtråden finns i titeln.

Jag minns Märta Tikkanens roman från åttiotalet. Den tyska översättningen var obligatorisk läsning för feminister när jag växte upp. Och på den tiden hade Tova rätt. Att vara våldtäktsman var som att vara USA:s president – otänkbart för en kvinna.

Jag ber om ursäkt om det låter som om det är något eftersträvsvärt att vara våldtäktsman. Det är det givetvis inte. Men våldtäkt är så mycket mer än bara ett brott. Det är ett begrepp som är proppfullt av innebörd, och med det menar jag osynlig information om kön och makt och samhällsställning.

Ett exempel: För att kunna våldta en annan person var man tvungen att ha en penis och penetrera denna person vaginalt. Så såg definitionen i den tyska brottsbalkens paragraf 177 ut. Och därmed också den allmänt vedertagna bilden av verkligheten. Det dröjde ändå till 1997 innan Tyskland gav lagen en könsneutral ordalydelse, vilket innebär att *både* offer och förövare kan tillhöra vilket kön som helst.

I Sverige var ni snabbare – precis som i de flesta avseenden när det gäller jämlikhet mellan könen – och satsade på könsneutralitet 1984. Det var i vilket fall som helst för sent för Tova, vars våldtäkt på en man var juridiskt omöjlig 1975 och därför rent principiellt aldrig ägde rum.

Allt detta har, som sagt, förändrats numera.

I teorin. →





I PRAKTIKEN BROTTAS vi fortfarande med det faktum att män kan vara offer och ännu mer med att kvinnor kan vara förövare. Och ännu ännu mer med att trans- och intersexpersoner löper mycket högre risk än kvinnor och män sammantaget att utsättas för sexuellt våld, redan från födseln, när väldigt många barns könsorgan fortfarande opereras utan deras samtycke. Men när vi talar om sexuellt våld talar vi fortfarande om aggressiva män och värlösa kvinnor. Om penisar som vapen och vaginor som oskyddade portar. Och det är allt. Trots att vi vet att det inte på långa vägar är ALLT.

Att vi gör så beror inte på att vi personligen är sexist. Det beror på att vi lever i samhällen som har internaliserat sexistiska sexroller. Jadå, sexistiska könsroller också. Men nu ska vi prata om sex.

Den grekiske filosofen Aristoteles trodde att män var fyllda med en invärtes fallisk eld (som gjorde det möjligt för manliga foster att skjuta ut sina könsorgan och åstadkomma penisar), medan kvinnor var kalla (vilket innebar att kvinnliga foster måste ha kvar sina omvända könsorgan inne i sina kroppar). Han trodde också att flugor utvecklades spontant ur ruttet kött. Men den teorin fick inte lika stort inflytande som hans tankar om temperaturskillnaden mellan könen. Undrar varför.

NÄR SEXOLOGIN FÖDDES som vetenskap på artonhundratalet definierades manlig sexualitet som aktiv och kvinnlig sexualitet som passiv. Vilket var skälet till att homosexualitet bara var ett brott om det begicks av män. Tanken var att kvinnor bara kysstes och sedan somnade.

Återigen var Sverige förvånansvärt snabbt med att begripa att samkönat sex var sex och inte ett brott och avkriminaliserade det 1944. Femtio år före Tyskland! Och även innan dess var det väldigt få fall som någonsin drogs inför rätta, så det tycks inte ha funnits särskilt stort intresse för att straffa homosexualitet. Men de få personer som faktiskt blev åtalade var allesammans homosexuella män.

Visserligen var det väl kanske trevligt att som lesbisk kvinna slippa åka i fängelse – det VAR trevligt – men å andra sidan betydde det också att den sortens sexualitet helt enkelt inte fanns i folks föreställningsförmåga. En situation som alla inblandade förlorade på.

Detsamma gäller berättelsen om våldtäkt (det vill säga skälen till att vi talar om våldtäkt på det sätt vi gör): sexualitet ansågs bara vara sexualitet när det var en man som gjorde det. Om vi enbart – eller nästan enbart – talar om kvinnliga offer och manliga förövare vidmakthåller det alltså en världsbild som till stor del bär skulden till att vi har hamnat i en sådan soppa som vi har i dag. Vi blandar gärna ihop sexuell potens och makt, och samtalet om våldtäkt är därför en av de sista bastionerna och grogrunderna för könsschabloner som vi aldrig skulle våga tänka, än mindre uttala högt.

Men är det inte så att nittio procent av alla offer för våldtäkt är kvinnor och att nittio procent av förövarna är män? Eller hur proportionerna nu ser ut i ert könsvänliga land. Jovisst, men innan lagarna förändrades var det hundra procent kvinnliga offer och hundra procent manliga förövare. Och vad säger siffrorna i så fall? Mycket mer om våra samhälleliga förväntningar än om hur verkligheten ser ut. →

DÄRFÖR SKA VI ta ytterligare en titt på opålitlig statistik: När *Centers for Disease Control* (USA:s folkhälsomyndighet) år 2011 genomförde sin återkommande undersökning *National Intimate Partner and Sexual Violence Survey* lade man till »tvingats att penetrera« i listan över »sex utan samtycke«. Och plötsligt sjönk skillnaden mellan antalet kvinnliga och manliga offer – inga andra kön fanns med i undersökningen – drastiskt.

Men hur är det möjligt? Man måste trots allt ha erektion för att kunna penetrera, och erektion är ett bevis på att man är sexuellt upphetsad, eller hur? Nej, det är det inte.

Nu mera vet vi att människor av alla kön kan visa tecken på sexuell stimulans utan någon motsvarande känslomässig upphetsning. Vi vet också att en orgasm kan vara nervsystemets sätt att göra sig av med ett övermått av anspänning och press (till exempel den extrema påfrestningen att bli våldtagen). Efter en föreläsning när jag hade resonerat kring det här ämnet kom en trevlig herre fram till mig och sa: «Jag är feminist. Om en man sa till mig att han hade tvingats att penetrera en kvinna skulle jag skratta åt honom.» Och så skrattade han hjärtligt, som om det mest feministiska man kunde göra var att skratta åt våldtäktsoffer.

Det är därför mitt favoritinslag i scenversionen av *Män kan inte våldtas* är att Martti har »erektion« när han blir våldtagen. Just det är ett sätt att djävlans inte bara med Martti, utan med allas våra hjärnor och förväntningar. Och det är precis det som teater ska göra.

DE SENASTE TIO åren har jag pratat med massor av människor om dilemmat kring hur man blir uppfattad. Jag har pratat med en cisman som hade blivit våldtagen och han förklarade för mig att det som gjorde läkeprocessen så besvärlig för honom var att han i alla kulturella budskap – tidningsartiklar, teveportage, samtal med vänner om ämnet – blev tilltalad som (potentiell) förövare *eftersom han var man*. Jag har pratat med en transkvinna som hade blivit trakasserad på damtoaletter för att andra kvinnor ville kolla om hon hade en penis, eftersom det skulle få *dem* att känna sig otrygga. Jag har pratat med ciskvinnor som var utleda på att känna sig som det hotade könet så fort de gick hemifrån på kvällen. Det här handlar inte om att män skulle vara de verkliga offren eller något sådant trams. Det handlar om att bryta sig loss ur en berättelse som skadar oss allesammans.

Det är inte penis som är problemet. Det är inte vaginan som är problemet.

Tova är fångad i en könsdikotomi som inte är självförvållad. Hon kan inte förändra berättelsen på egen hand. Men det kan vi.

Mithu Sanyal

Översättning: Helena Hansson

En cis-person är en person som fötts med ett kön och känner sig relativt överens med de sociala föreställningarna som finns kring kön.





DE MEST HATADE

EN GRÄSMATTA, ETT LITET VÄXTHUS. Men först måste man passera en låst extragrind. Mitt på gräsmattan står en tall. Inte långt från tallen står en röd stuga, med vita knutar. En sådan man gärna hyr en vecka på sommaren om den ligger vid vattnet och inte som här bakom höga murar och elstängsel. Vänder man blicken från »sommarestugan« ser man en lång vinklad envånings tegelbyggnad. Det är sexualbrottsavdelningen på Norrtäljeanstalten där fångarna bor. I själva vinkeln är ingången och innanför ingången ligger personalens expedition, själva hjärtpunkten. Längs huskroppen går en lång rad fönster. Varje fönster är uppdelat i tolv okrossbara järnarmade smårutor av hårdat glas. På varje ruta finns fem sprayade vita färgklickar. De är inte ditsatta som dekoration utan för att det ska synas om någon liten fönsterruta krossats. Innanför varje fönster är en cell på sex kvadratmeter. Där bor trettioen människor, dömda för olika typer av sexualbrott.

Hur många av sexualbrottslingarna hamnar i fängelse? År 2017 fanns totalt 4148 personer inskrivna i Kriminalvårdens anstalter. 3898 män och 250 kvinnor. 9 procent (373) hade sexualbrott som huvudbrott. Hur många kvinnor som satt i fängelse för sexualbrott framgår inte av statistiken. När jag frågar Kriminalvården säger de att det är mindre än fem, men eftersom antalet är så lågt vill de inte uppge den exakta siffran. Kan en kvinna våldta en man är en frågeställning i pjäsen? En informell källa berättar för mig att det nu faktiskt finns kvinnor som i Sverige är dömda för våldtäkt mot en man. Men hur brottet gått till har jag ingen information om.

Skammen och anmälningarna

Sexualbrott är en skamlig handling. Tyvärr smittar skammen av sig även på offret. Att exponera sin skam genom att polisanmäla kan vara känslomässigt svårt. *Kommer jag att bli trodd? Kommer andra att tycka det är mitt fel? Kommer förövaren att hämnas?* Man kan även anta att skam är en av anledningarna till att skillnaden i antal är stor mellan de som i anonyma intervjuer säger att de blivit sexuellt utnyttjade och de som anmäler. I den Nationella Trygghetsundersökningen, som Brå (Brottsförebyggande rådet) genomför varje år uppgav över hundra tusen personer i åldrarna mellan 16 och 84 år att de utsatts för allvarliga sexuella övergrepp under år 2017. Under samma år polisanmälades omkring 22.000 sexualbrott varav 7.370 rubricerades som våldtäkt. 11 procent av de anmälda våldtäkterna lagfördes, det vill säga gick till åtal och dom eller till betalningsföreläggande. 89 procent klarades aldrig upp. Sexuella övergrepp är huvudsakligen ett manligt brott. Av de som lagförs i Sverige är 98 procent män. Antalet domar speglar dock inte de verkliga proportionerna mellan sexualbrott som begås av män respektive kvinnor. Forskningen menar att det verkliga antalet kvinnliga förövare är cirka 10 procent. →

Sexualbrott är olika

Vad är det för brott som leder till inlåsning på ett fängelses sexualbrottsavdelning? Främst är det olika grader av sexuellt våld och tvång mot vuxna eller mot barn. Det kan även röra sig om koppleri, trafficking eller köp av sexuella tjänster. Det är inte ovanligt att barnpornografibrott ingår i domen. Brotten mot barn kan vara grov våldtäkt, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning, sexuellt utnyttjande av barn, sexuella ofredanden och sexuellt utnyttjande av barn för posering. För våldtäkt kan en förövare bli dömd till mellan två och tio år beroende på hur grovt brottet anses vara. Dock förkommer det att gärningsmän får längre straff, upp till livstid, dels på grund av att det ingått fler än en våldtäkt i domen eller att förövaren har mördat eller försökt mörda sitt offer.

Behandling i fängelset är ett måste

»Bättre ut« är Kriminalvårdens uttalade ambition. Därför ingår olika typer av behandling under strafftiden. Det mest omfattande gruppbehandlingsprogrammet, som även i vissa fall kan erbjudas individuellt, heter ROS (Relation och samlevnad). Programmet bygger på att varje sexualbrottsling ska få hjälp att bearbeta sina riskfaktorer för återfall i brott.

Många av de som är dömda har ingen erfarenhet av behandling och de har heller aldrig tänkt att något sådant skulle kunna hjälpa. De har istället utvecklat andra självtröstande beteenden som inte fungerat särskilt bra. Det kan vara missbruk. Inte sällan missbruk i kombination med kränkande handlingar mot andra; vuxna eller barn. Det är personer som utvecklat olika beteenden som man försöker diagnostisera och riskbedöma. När man läser deras rättspsykiatriska utredningar staplas diagnoserna på varandra; »Narcissism«, »psykopati«, »pedofili«, »antisocial personlighet« »borderline«, »ADHD«. Ofta olika diagnoser i kombination med andra. På sexualbrottsavdelningen blandas personer med skadad förmåga till medkänsla, begränsad social kompetens och stor oförmåga att uttrycka känslor

Livet på en sexualbrottsavdelning

Rutinerna är tämligen okomplicerade. Fången väcks klockan sju, sen frukost och arbete för dem som har något. Några studerar, några går i olika behandlingsprogram, några städar, några lagar mat, några arbetar i verkstaden. Några gör ingenting. Eftermiddagen är ungefär som förmiddagen; jobb, skola, program eller ingenting. Inlåsning i cellen sker cirka klockan åtta på kvällen.

Under den till synes okomplicerade ytan jäser motsättningarna mellan olika konstellationer av intagna. En lånad tidning som inte lämnas tillbaka, en stulen tvätttid, en smutsig sko på ett nystädat golv där ägaren av den smutsiga skon inte ber städaren, som är en annan intagen, om ursäkt, en

nedvärderande kommentar av fel person kan få våldsamma följder. Våldet hänger ofta i luften, men förvånansvärt sällan ageras det ut.

Sexualbrottslingar är de mest bespottade i vårt samhälle. Hatade av nästan alla. Men ingen vill vara den mest bespottade. Därför uppstår inbördes hierarkier. Den högsta statusen har de grovt kriminella och de som är medlemmar av organiserade kriminella gäng. Dem ger sig ingen på och ingen medfånge ifrågasätter när de påstår att de är oskyldigt dömda.

Den lägsta statusen har »pedofilerna«. De som levt ett till synes lagligt liv, men i hemlighet levt ut sin perversion genom att begå sexuella övergrepp mot barn; egna och/eller andras. De är rädda för våld, går undan när det bränner till, tittar bort, törs sällan klaga när de blir trasskasserade av medintagna.

Sen finns de mer tydligt psykiskt sjuka. De blir fler och fler eftersom domstolarna har blivit mer restriktiva med att döma sexualbrottslingar till psykiatrisk vård. De är fångar som man inte riktigt vet var man har. På ett fängelse får man inte tvångsmedicinera en psykiskt störd intagen. Det innebär att en fånge kan sluta ta den medicin han är ordinerad. Sen måste man vänta tills han utgör en fara för sitt eget eller någon annans liv innan man kan tvångsomhänderta honom och för en kort tid skicka honom akut till en psykiatrisk avdelning. Ett farligt system som bygger på man ska ha tur för att rädda en psykiskt sjuk från att skada sig själv eller någon annan. Med de psykiskt sjuka har medfångarna ett visst överseende, de kan till och med vara beskyddande mot en fånge som har stora psykiska problem.

Lås in dom och släng nyckeln

I debatten brukar det sägas att sexualbrottslingar utgör en mycket stor risk för att återfalla i brott, att det nästan är säkert att de begår nya sexualbrott när de kommer ut från fängelset. Därför är det många som vill att de ska låsas in för alltid. Men enligt Kriminalvårdens egen statistik för dömda sexualbrottslingar har endast 10 procent återfallit tre år efter frigivning och bara 2 procent återfaller till det huvudbrott de tidigare var dömda för, det vill säga sexualbrott. Sexualbrottslingar har den lägsta återfallsfrekvensen av alla som avtjänar straff inom Kriminalvården. Narkotikabrott, tillgreppsbrott, rån och trafikbrott har den högsta återfallsfrekvensen, mellan 48 procent och 57 procent.

Börje Svensson är legitimerad psykoterapeut. Han har sedan början av 1990-talet arbetat terapeutiskt med offer för sexuella övergrepp, unga och vuxna förövare samt med vuxna sexualbrottslingar på fängelse. Han har skrivit tre böcker i ämnet. »Pojkmot-tagningen » (Rädda Barnens förlag). »Unga förövare« (Rädda Barnens förlag). »De mest hatade« (Ordfront förlag). Mer om Börje Svensson kan du läsa www.borjesvensson.se

MAKTEN ÄR FÖRÖVARNAS GEMENSAMMA NÄMNARE

MÄRTA TIKKANEN SKREV romanen *Män kan inte våldtas* för över fyrtio år sedan. Hon var före sin tid och nu för första gången gestaltas den på en scen fullt ut. Kanske har tiden inte varit mogen och kanske är den inte det nu heller. Vi får se. Att kränka någon med sin sexuella njutning i fiktionen, på film eller teater har varit förbehållet män fram tills i dag.

Metoo lärde oss att uttala orden, säga vad som hänt. En stor lättnad för miljoner människor. En struktur avtecknade sig. Offren kunde äntligen slänga av sig skulden. Nästa steg är att säga vem det var, så att förövaren kan få vård, där är vi inte ännu. Än så länge är att namnge förövaren något av det mest riskabla ett offer kan göra, eftersom samhället till stor del inte lyckas – reda ut, döma och vårda – så måste allmänheten, vänner och familj bli de som utdelar straffet och det har ett högt pris även för offret. Därför är det lätt att förstå varför Tova i vår berättelse väljer hämnaden i stället.

Jag har valt att flytta handlingen till nutid för att se vad som blir annorlunda. Förutom språket och kläderna och att jag gjort Tova tio år äldre så skiljer sig inget så värst mycket från berättelsen i romanen. Sönerna blir fortfarande uppfostrade av en pappa som är patriark och slits mellan vilken mansroll de måste inta. Tova som offentliganställd tjänar ungefär hälften av vad hennes ex-man gör. Våldtäkten hon råkar ut för är bara toppen på isberget av det patriarkala samhället som hon plötsligt börjar se klart. Hon inser att hon vägrar vara ett offer. Allt detta kan precis lika gärna hända i dag. Nu vill hon hämnas. Det är dramatiskt och ljuvligt i fantasin, i fiktionen.

MINA FRÅGOR BLIR bara fler och fler – ju mer jag sätter mig in i ämnet *sexförövare*. Det finns inte något »naturligt« – utan vi är påverkade av västerländsk vetenskap, juridik, kultur som har spridit uppfattningar, eller snarare missuppfattningar om »kvinnors« och »mäns« sexualitet sedan långt tillbaka. →







I KULTURHISTORIKER MITHU M. SANYALS BOK *Våldtäkt* läser jag att ordet »rape« från början betyder stöld och att »tvåfingerstestet« var vanligt över hela Europa under 17-1800 talet. Det innebar att om en kvinna påstod sig ha blivit våldtagen kollade man trovärdigheten genom att föra upp två fingrar i hennes vagina för att avgöra elasticiteten, och på det sättet gissade man om hon hade haft sex innan våldtäkten, för i så fall hade »stölden« aldrig skett. Du kan inte stjäla oskulden när den inte finns kvar. Det blir tydligt att många frågor runt moral som letat sig in i våra rättssalar och hos allmänheten har en avsändare ett par hundra år tillbaka i tiden.

När jag läser professor Åsa Bergenheims bok *Brottet, offret och förövaren* som visar hur både rättsväsendet, psykiatri och juridiken genom historien sett på sexförövare, faller ännu mer på plats

»I könslivet är mannen dominant, aktiv och aggressiv medan kvinnan är underordnad och passiv. Detta grundar sig i människans biologi.«

Richard von Krafft-Ebing 1840–1902, professor i psykiatri och sexualvetenskapens fader.

FÖRÖVARNAS GEMENSAMMA NÄMNARE kanske inte bara har att göra med kön, utan vem som sitter på makten, vilket män till största delen gör än i dag. Det tror jag är en större anledning till att de är överrepresenterade som sexförövare – än att de är fysiskt starkare och kvinnor riskerar att bli med barn.

Verkligheten är inte svartvit utan grå – det måste finnas ett sätt som gör att fler förövare ställs ansvariga för sina handlingar och vågar erkänna: »Jag är en föredetta våldtäktsman, sexförövare, en sextrakasserare och nu går jag på behandling och jag tar konsekvenserna av mitt handlande.«

Men nu vill jag ta med er in i den ljuvliga hämnaden och på den här resan genom Märta Tikkanens roman få möjlighet att visualisera något som aldrig förut, mig veterligen, gjorts på en teaterscen eller på film. En kvinna som kränker en jämnårig man med sin sexuella njutning som medel – är svindlande.

Märta tillägnade romanen Inez Garcia, Joann Little och alla deras anonyma medsystor som inte vågade göra uppror och den här föreställningen är även den speciellt tillägnad dem.

VÄLKOMNA!

Lo Kauppi, regissör och dramatiker

Våldtäkt: Aspekter av ett brott, av Mithu M. Sanyal i översättning av Helena Hansson, Ordfront, 2018.

Brottet, offret och förövaren: vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850–2000 av Åsa Bergenheim, Carlsson, 2005.

MÄRTA TIKKANEN är född 1935 i Helsingfors. Efter kandidatexamen var hon verksam som kolumnist för flera tidningar och tidskrifter och som redaktör för Hufvudstadsbladet. Hon har också arbetat som lektor på Drumsö svenska samskola och som rektor på Helsingfors svenska arbetarinstitut.

Märta Tikkanen debuterade som författare 1970 med *Nu imorron*. Hennes stora genombrott kom 1975 med romanen *Män kan inte våldtas* som blev ett viktigt inlägg i debatten om förtryck och underkastelse. Den har filmatiserats av Jörn Donner och kom i nytryck 2005. I februari 2019 kommer en ny utgåva med förord av Linda Boström Knausgård. *Män kan inte våldtas* är såld i 250.000 exemplar världen över.

1978 kom den episka diktsviten *Århundradets kärlekssaga* som handlar om äktenskapet med journalisten Henrik Tikkanen. Boken är översatt till 19 språk och framgångarna gjorde att Märta Tikkanen kunde börja arbeta som författare på heltid.

Henrik Tikkanen dog 1984 och till hans teckningar skrev Märta Tikkanen en romanversion av den klassiska sagan *Röd-luvan* som publicerades 1986.

Hon har också skrivit två böcker som skildrar hennes dotters liv med MBD; *Sofias egen bok*, 1982 och *Sofia vuxen med sitt MBD*, 1998.

Märta Tikkanen har sedan debuten kommit ut med 18 böcker och är snart aktuell med brevromanen *Måste försöka skri-* 2019. Hon är idag en av nordens mest lästa författare och har hedras med flera priser och utmärkelser.

UTGIVNING:

Måste försöka skri-, 2019

Emma & Uno – visst var det kärlek, 2010

Två - Scener ur ett konstnärsäktenskap, 2004

Sofia vuxen med sitt MBD, 1998

Personliga angelägenheter, 1996

Arnaia kastad i havet, 1992

Bryta mot lagen, 1992

Storfångaren, 1989

Önskans träd: en berättelse, 1987

Röd-luvan, 1986

Sofias egen bok, 1982

Mörkret som ger glädjen djup, 1981

Våldsam kärlek, 1979

Århundradets kärlekssaga, 1978

Män kan inte våldtas, 1975

Vem bryr sig om Doris Mihailov, 1974

Ingenmansland, 1972

Nu imorron, 1970

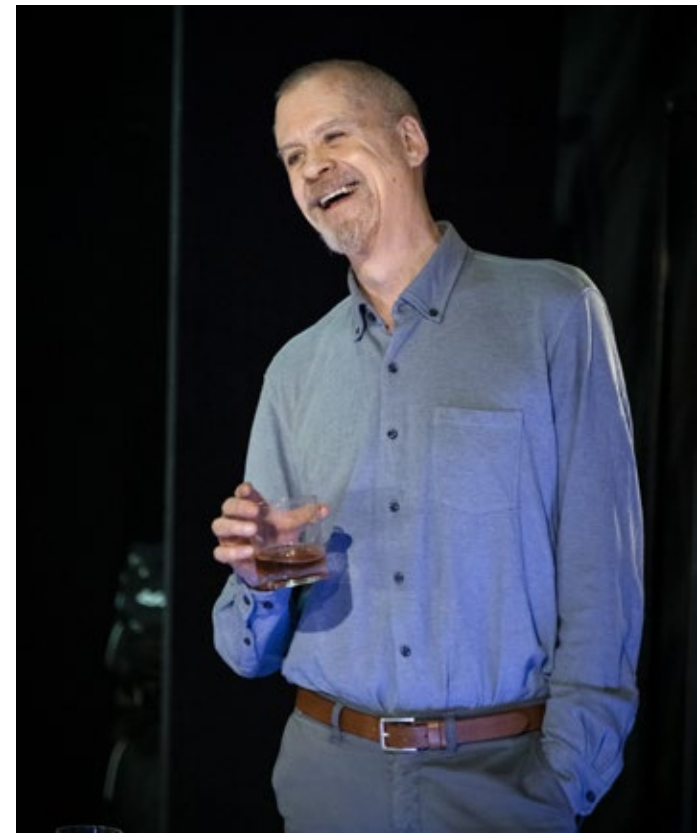
LO KAUPPI, född 1970, är regissör, skådespelare och dramatiker.

Hon är utbildad på Teaterhögskolan i Stockholm åren 1999-2003. Därefter uppmärksammades hon omedelbart för pjäsen *Bergsprängardottern som exploderade* som hon turnerade med under flera år. Berättelsen bygger på hennes egen uppväxt och dokumentärromanen med samma titel gavs ut på Norstedts 2007.

År 2010 regidebuterade hon med uppföljaren *Bergsprängardöttrar* på Riksteatern. Pjäsen, som riktar kritik mot kriminalvärden, skrev hon i process efter samtal med interner på anstalterna Hinseberg och Ystad. Hon är också medförfattare till böckerna *Hemlös* och *Tala om klass* och har varit programledare för Flipper i P3.

Lo Kauppi har medverkat i flera teveproduktioner och filmer bland annat *Modus* 2018 och *Tjuvheder* 2015. Hon har varit engagerad på Dramaten och Riksteatern, exempelvis i rollen som Ofelia i Lars Noréns uppsättning av *Hamlet* 2007. På Kulturhuset Stadsteatern har hon tidigare medverkat i *Jösses Flickor – Återkomsten* 2006 och *En månad på landet* 2001.

Lo Kauppi har hedrats med flera utmärkelser för sitt konstnärskap: Årets Folkbildare/Arbetarnas bildningsförbund, Helena Berings stipendium, Jan Fridegård-priset och Vildrospriset.



TEATER

BANG

Av Magnus Lindman
Efter texter av Barbro Alving

Nypremiär: 24 januari

Årsta Folkets Hus Teater

JUNGFRULEKEN

Av Jean Genet

Premiär: 25 januari

Teater Giljotin

MÅN KAN INTE VÅLDTAS

Efter Märta Tikkanens roman i dramatisering av Lo Kauppi

Uppremiär: 2 februari

Södra Teatern

BARNEN

Av Lucy Kirkwood

Skandinavienpremiär: 22 februari

Teater Giljotin

MIN FANTASTISKA VÄNNINNA

Baserad på Elena Ferrantes romansvit i dramatisering av April De Angelis

Skandinavienpremiär: 1 mars

Årsta Folkets Hus Teater

TIGGARNA

Av Mia Törnqvist

Uppremiär: 22 mars

Teater Giljotin

SKAPELSEN

Av Joseph Haydn

Premiär: 6 april

Folkoperan

BACKSTAGE

Teater Giljotin i samarbete med Kulturhuset Stadsteatern

Av Emerson Berglund, Inger Edelfeldt, Kia Berglund

Uppremiär: 12 april

Teater Giljotin

SHAKESPEARE IN LOVE

Av Marc Norman, Tom Stoppard

Bearbetning: Lee Hall

Nypremiär: 13 april

Dansens hus

TRANSFORMATIONER

Ett samarbete med Nationalmuseum med början den 20 april Nationalmuseum

SPELMAN PÅ TAKET

Manus: Joseph Stein, Musik: Jerry Bock, Sångtexter: Sheldon Harnick

Premiär: 24 augusti

Dansens hus

TOLVSKILLINGSOPERAN

Musik av Kurt Weill, text av Bertolt Brecht

Premiär: 11 september

Folkoperan

MER FÖR DEN TEATERINTRESSERADE!

ANNAS HÖRNA

En samtalsserie med skådespelare om skådespelarkonst under ledning av Anna Takanen, teater- scenkonstchef, kulturhusetstadsteatern.se/Teater/Annas-horna/

TEATERSALONGEN

En nätbaserad tidskrift om teater: kulturhusetstadsteatern.se/teatersalongen

SKÄRHOLMEN

SHERLOCK HOLMES - DET VITA HJÄRTAT

Av Joakim Sten

Uppremiär: 22 februari

ALICE

Av Margareta Sörenson Efter originalberättelse av Lewis Carroll

Marionetteatern

Nypremiär: 23 februari

MEGASHOP

Öppen och gratis dans-
träning med fokus på Streetdance

SKÄRISBIOGRAFEN

Bion för barn och unga!

FILM I SKOLAN

Filmprogrammet/vt 19

VÄLLINGBY

ÄKTA KÄNNER ÄKTA

Av Alexander Salzberger

Uppremiär: 16 mars

LEIF

Av Lucas Svensson och Leif André

Nypremiär: 29 januari

ALICE

Av Margareta Sörenson

Efter originalberättelse av Lewis Carroll

Marionetteatern

Nypremiär: 17 februari

BANG

Av Magnus Lindman

Efter texter av Barbro Alving

Nypremiär: 8 maj

BOKMÅNDAG

Jonas Hassen Khemiri

4 februari

Kayo Mpoyi

18 februari

Melody Farshin

4 mars

Sami Said

1 april

Marika Carlsson

29 april

GALLERI 16X

Imitations of identity

Utställning med Camilo Wáldemar

och Celine Sharif

11 januari–3 februari

DANCEHALL

Dancehallklasser med Binta Blackout.

TALA MED

Samtalsserie i samarbete med StreetGäris.

HIPHOP TEATER KOLLEKTIVET

Du som är mellan 6–19 år får utforska hiphopens olika former.

Läs mer på: htksverige.com

PARKTEATERN

Spelar juni, juli och augusti.

KLARA SOPPTEATER

Sex dagar i veckan väntar en timmes scenkonst och soppa.

HÄNDER

– som handskas med livet

Av Lotta Olsson

Premiär 12 februari

Under Fontänen

DEN SISTA KABARÉN!

Av Andreas T Olsson och Sara Jangfeldt

Premiär 24 januari

Under Fontänen

KRETS-TEATERN

En kulturturné som ger föreställningar i dina kvarter!

MARIONETT-TEATERN

Här samsas nyskriven dramatik, gästspel, dockvisningar och dockteaterlabb.

ALICE

Av Margareta Sörenson

Efter originalberättelse av Lewis Carroll

Vällingby: 17–20 februari

Skärholmen: 23 februari–23 mars

DANS

Av Margareta Sörenson

Efter originalberättelse av Lewis Carroll

Vällingby: 17–20 februari

Skärholmen: 23 februari–23 mars

DANCEHALL

Med Binta Blackout

Torsdagar 17.00 i Vällingby

Fri entré

DANS

Av Margareta Sörenson

Efter originalberättelse av Lewis Carroll

Vällingby: 17–20 februari

Skärholmen: 23 februari–23 mars

DANS

Med Binta Blackout

Torsdagar 17.00 i Vällingby

Fri entré

MEGASHOP

Öppen dansträning med fokus på street-dance-kulturen.

Bagarmossen och Skärholmen

Fri entré

KONST/DESIGN/MODE

FRIA FOTOGRAFERS FILIAL

26 januari–17 februari

Studio

KVARTERETS KVINNOR

8 mars–12 maj

Studio

BERÖR MIG

26 april–16 juni

Centrum för fotografi

LITTERATUR INTERNATIONELL FÖRFATTARSCEN

Niels Fredrik Dahl (Norge)

29 januari

Suzanne Brøgger (Danmark)

14 februari

Tommy Orange (USA)

19 februari

Nathacha Appanah (Mauritius)

14 mars

David Sedaris (USA)

16 mars

Deborah Levy (England)

9 april

Kristen Roupenian (USA)

11 april

Michael Ondaatje (Kanada)

16 april

Maria Stepanova (Ryssland)

25 april

Alice Zeniter (Frankrike)

7 maj

Eileen Myles (USA)

9 maj

Elvira Lindo (Spanien)

14 maj

Claire Messud (USA)

23 maj

Chris Kraus (USA)

3 juni

PODCASTEN FÖRFATTARSCENEN

Baseras på samtal inspelade på Kulturhuset Stadsteatern

BIBLIOTEK

Kulturhuset Stads-
teatern vid Sergels
torg renoveras. Under
bygg-tiden på 18 måna-
der har våra bibliotek
flyttat till andra platser.

KULTURBIBLIOTEKET & LAVA

Under Fontänen – mitt på Sergels torg, under Obeliskens.

RUM FÖR BARN

Plattanrummet på bottenvåningen i Kulturhuset

TIOTRETTON

Plattanrummet på bottenvåningen i Kulturhuset, granne med Lånelabyrinten.

MUSIK

SVENSK HIPHOP

Nalen Klubb

Loxell + Elias

Einhyrning

31 januari

Sjukstugan + O.P

7 februari

Showit + Simeon + Reyn

28 februari

Joe Lefty + Mopiano

14 mars

Mack Beats + Rosh

28 mars

Jëlly

11 april

Ros

18 april

Ivory

23 maj

GLOBALT

Nalen

Cory Henry & The Revi-
val feat Isaiah Sharkey & Taron Lockett

26 januari

Maimouna Youssef

2 februari

Kokoko!

12 februari

Larkin Poe

20 mars

Bassekou Kouyate & Ngoni Ba

28 mars

Bebel Gilberto

6 april

DESSUTOM:

Badliver/Tom Waits

13 mars

Årsta Folkets Hus

Teater

Lars Demian & David

Talroth

4 april

Årsta Folkets Hus

Teater

Raj Montana Band

24 april

Dansens hus

Rebecca Törnqvist

3 maj

Nalen

Nils Landgren Funk

Unit

16&17 maj

Nalen

THE FOUNTAIN LIVEMUSIK

30 januari–8 maj

Under Fontänen

PROGGEN LEVER!

Årsta Folkets Hus

Teater

Träden

21 mars

Kebnekajse

11 april

Nynningen

2 maj

KLARA, FÄRDIGA, KONSERT!

Familjekonserter med Nassim al Fakir som värd och olika gäster

10 mars–12 maj

Årsta Folkets Hus

Teater

FORUM/DEBATT

Under renoveringsåret 2019 tar vi plats Under fontänen.

Varje månad kan publiken delta i diskussionen.

I samarbete med tankesmedjan Global utmaning, vetenskapliga och filosofiska Pisamtal presenterade av Fri tanke och Kungliga vetenskapsakademien.

Inför Stockholms stadsteaters 60-årsjubileum 2020 har Kulturhuset Stadsteatern glädjen att publicera ett antal längre intervjuer. I valda föreställningsprogram under våren möter kulturjournalisten och mångårige medarbetaren på Dagens Nyheter, Betty Skawonius, teaterns skådespelare och andra intressanta kulturpersonligheter.



MED KROPPEN SOM INSTRUMENT

Gunilla Röör i samtal med Betty Skawonius

»Röör bearbetar texten så att den blir ett konstverk i sig, formar konsonanterna till små explosioner, hela kroppen en skulptur hon mejslar fram«

»Något alldeles extraordinärt«

»Den stora behållningen är Gunilla Röör som modern«

GUNILLA RÖÖR FÅR inte alltid stora roller att lysa i, men när hon får det, blir recensionerna därefter.

Vi träffas och talar om ett avgörande möte och tre roller som förändrat hennes inställning till sitt yrke: Frida, Gertrude, Irmgard, tre roller byggda på verkliga personer, starka personligheter. De två första sade hon absolut nej till: Det går a l d r i g.

Gunilla Röör hamnade direkt på Stadsteatern efter scenskolan. Lars Edström som var teaterchef sa: Nu får du ett elevkontrakt och efter två år sparkar jag ut dig, det är inte bra att komma till en teater som ung och fastna.

Nu har hon varit där sedan 1986. Hon har gjort andra saker också, utflykter, varit på andra teatrar, spelat i en rad filmer och fått två guldbaggar för bästa kvinnliga huvudroll, jobbat som lärare och pedagog, varit professor i scenisk gestaltning i Göteborg under sex år, regisserat.

–Sedan har jag alltid återvänt. Jag kallar Stadsteatern för min månbas.

–Jag fick den ena rollen efter den andra men jag drömde stenhårt om att få jobba med en speciell person på Stadsteatern, Suzanne Osten på Unga Klara. Jag hade sett flera av hennes uppsättningar och var helt förtrollad av *En ren flicka* (1983) men också Lars Noréns *En fruktansvärd Lycka* (1981) som spelades i en lägenhet. Den var obehaglig men ändå så elegant på något sätt. Jag var bländad, hade aldrig sett något liknande, ungefär som att se Benkes dans med roboten i *Våroffer*. →

FOTO: BENGT WANSELIUS

BORTFÖRD VID MIDNATT

**FAKTA GUNILLA****PÅ STADSTEATERN I URVAL**

1986 Första roll: *Rop över floden* av Stephen Poliakoff, i ett projekt för nya regissörer och studenter från Teaterhögskolan. »Bengt Jahnson skrev en ganska elak recension, men jag fick iallafall fick godkänt av honom«. Sent 1980-tal, på Suzanne Ostens Unga Klara.

1993 *Frida och Diego* av Greg Cullen, regi: Måns Westfelt.

2003 *Kvinnorna vid Svansjön* av Kristina Lugn, regi: Åsa Kalmér, med Ann Petré och Sven Wollter.

2013 *Stulna juveler* med Lennart Jähkel, om psykoanalytikern Rune som förför sin patient, rödhåriga poeten Majvor. »Kristina Lugns texter är roliga att jobba med, man tvingas ut i något som inte är realism: Är vi döda nu eller minns vi eller drömmer vi?«

2017 *Bortförd vid midnatt* av Mark Hayhurst, regi: Philip Zandén.

ANDRA PREGNANTA**ROLLFIGURER**

2015 Ännu en roll efter levande modell: En magnifik Imelda Marcos i *Diktatorsfru* på Uppsala stadsteater. Av Theresia Wlaser, regi: Sunil Munshi.

2016 Halvan, Stan Laurel, mot Karina Hollas Helan i *Another Fine Mess* på Teater Giljotin.

REGI

1997 *Singoalla* av Viktor Rydberg. Med Darling Desperados i ett cirkustält vid Kaknästornet, Stockholm.

2006 *Vinter snart* Gunilla Röör regisserar en pjäs som hon beställt av Lena Andersson för Örebro Länsteater.

2007 till 2013 Adjungerad professor i scenisk gestaltning med inriktning mot filmskådespeleri vid Konstnärliga fakulteten vid Göteborgs universitet. »De sex åren är jag stolt över«.

–Jag uppvaktade Suzanne med brev på brev. Och plötsligt kom ett brev till mig, hon frågade om jag ville vara med i en film. Jag bara rasade ned på golvet och rullade runt av glädje, frustandes i en fniss- och skrattparoxysm. Det var början på ett långt samarbete, på teatern och med film. Vi gjorde barnteater, *Paddakvariet*, vi gjorde teater för vuxna, *I Lusthuset* med den stora bassängen. Det var första gången jag såg vatten på hela scengolvet och maskörer som var med på scenen.

SUZANNE OSTEN SKREV teaterhistoria med sin djärva uppsättning av Jane Bowles pjäs *I Lusthuset*, inte bara för att skådespelarna spelade på den smala kanten av den stora bassängen i första akten och gick ned i den i andra akten; den var banbrytande med sin könsöverskridande rollbesättning. Rikard Wolff spelade Gunilla Röörs mamma, Mrs Constable.

–Suzannes tanke var att vi ungdomar skulle ha våra egna kön, medan alla vuxna människor hade bytt kön.

–Det här var för länge sedan, men ibland när det blir så där Pride-känsla på teaterscenen då kan jag känna så här: D e t t a ä r i n t e n y t t, till och med Shakespeare höll på med det där. Jag menar bara att vi inte ska hålla på och slå oss för bröstet och tro att vi är förnyare när vi inte är det.

I Paddakvariet, om barn i skilsmässa, vände Suzanne Osten på åldrarna istället?

–Björn Kjellman och jag spelade pappa och mamma i *Paddakvariet*, Agneta Ekmanner var Björn Kjellmans dotter och Leif Sundberg var min lille son.

Ni var de unga i ensemblen, de var betydligt äldre än ni?

–Jaa dom var i 50-årsåldern, det tyckte vi var gammalt, vi som var typ 26, 27.

–Helt makalöst, jag kommer ihåg när Leif kröp upp i mitt knä, jag var journalist och skulle skriva en artikel och hade väldigt bråttom och så kröp han upp med sin stora 50-åriga kropp och var en liten pojke som ville ta min penna, han ville att jag skulle slut skriva. Såå jäkla fint. Men då hade vi gjort improvisationer där både Agneta och Leif fick minnas saker från sin barndom och så fick de skissa det.

Skissa?

–Ja alltså, du går ut och tänker på ett minne och så går du in och gestaltar det på scenen. Kropp- och själ-skiss. Och sedan förvandlar du det till rollen, eller fyller på med det.

–Man kan inte bara sitta och prata om det, man måste upp och göra det. Det var Suzanne var så himla bra på, att få upp våra kroppar på golvet. Få dem i omlopp, bli användbara.

–Det tyckte jag var jätteroligt med Agneta och Leif, de hade ju arbetat länge med Suzanne. Jag kommer ihåg Agneta Ekmanner första dagen vi skulle göra en improvisation. Plötsligt skulle vi vara paddor allihop och sitta och kvacka, verkligen genant, men både Agneta och Leif for direkt ned på golvet och kvackade. Fantastiskt, tyckte jag, Agneta kom i tjugis dräkt med brosch på, hon var alltid så välklädd, skitsnygg i håret. Och vi hade träningsoverall ...

–Såna underbara stunder kan jag samla som pärlor på ett långt, långt pärlband. Det är det roliga med vårt yrke, att vi ses över åldrarna hela tiden. →



FOTO: BENGT WANSELIUS

»JAG VILLE VISA DEM ATT SKILLNADEN MELLAN FILMSKÅDESPELERI OCH TEATERSKÅDESPELERI ÄR INTE SÅ STOR SOM DE TROR. SÅ ATT DE INTE TROR ATT DE BARA BEHÖVER TITTA UT GENOM FÖNSTRET OCH LÅTA TÅRARNA FALLA.«

MÅNGA UNGA ARGA FLICKOR gjorde Gunilla under de första tio åren, punkiga tjejer med mycket kaval, rosa hår och livshunger, men som tar livet av sig på slutet. Hon längtade efter att spela en v u x e n kvinna. Och det hände till slut. Hon fick spela Agnes i Ibsens *Brand*, men en kvinna som gör allt för sin man, Brand, sanningsfantikern som i blind idealism offerar allt, barn och hustru.

–Jag tog ett jättekiv i ålderstrappan, äntligen fick jag spela en vuxen kvinna. Men det var en tungarbetad pjäs, egentligen ett läsdrama, och det blev ett svårt arbete, vi gjorde varandra illa.

Det krävs lite hård hud om man väljer skådespelare som yrke. Tål man inte blod ska man inte bli läkare.

–Du kan inte vara ömtålig, du måste orka ta i, du måste våga säga nej, du måste kunna klättra, du måste kunna dyka.

–Det sa Yvonne Lombard redan i telefon, när jag sökte upp henne för mina scenskoleprov: »Om du är en suckande lilja då behöver du inte göra dig besväret att komma«.

–Jag hade sett henne i någon kabaré och tyckte hon var suverän, en fantastisk kvinna. Jag blir så varm om hjärtat när jag ser Yvonne på teatern, fast vi har inte spelat ihop på evigheter.

–Måste säga det, fy fan vad många bra medarbetare jag har mött under mina år. Känner inte igen mig i metoo-beskrivningarna. Sen är det klart att du får stå på dig. De suckande liljorna, kanske kan hitta sin kreativitet någon annanstans.

–Så det var bra att höra det av Yvonne Lombard redan innan jag hade kommit in på skolan. Jag behövde ju de där förebilderna, Yvonne var en av dem.

–Åren på Unga Klara är ett fundament för mig. Att jag hamnade där med Suzanne var som ett slags masterutbildning eller universitet. Mycket av det jag använder när jag undervisar, det är mina erfarenheter som jag stöper om lite.

Gunilla har undervisat i Stockholm på scenskolan och hon fick professur i scenisk gestaltning i Göteborg och undervisade där i sex år.

–Jag sa redan från början att jag inte ville sitta och hålla föreläsningar och bjuda in till olika samtal och paneler: Jag vill bara jobba med studenterna på golvet. I mitt uppdrag låg att krocka Filmhögskolans studenter som var regissörer med Teaterhögskolans studenter som var skådespelare.

–Jag ville visa dem att skillnaden mellan filmskådespelari och teaterskådespelari är inte så stor som de tror. Så att de inte tror att du bara behöver titta ut genom fönstret och låta tårarna falla. Hela kroppen måste vara med där också. Det är ju min favoritgren, kroppen... →

Tåren är ju en gammal filmfavorit som kommit tillbaka.

–Man vill känna igen, få saker bekräftade, man vill inte bli utsatt och vara tvungen att tänka på något obehagligt. Det är därför jag håller på med konst för att vi ska våga möta det obehagliga, lika mycket som det behagliga.

–I den vevan bad Benny Fredriksson mig komma upp till hans rum och så sa han så här: Ta det här manuset, öppna det, läs... Vet du vad det är?

–Jag läste första raden:... Det här är ju *Gertrude Stein!* Det går i n t e.

–Jag var stor beundrare av Margaretha Krook och hon hade spelat pjäsen om Gertrude Stein på Dramaten när Lena Endre och jag gick på scenskolan. Vi bara satt och höll varandras händer och var alldeles svettiga av beundran. Vi slukade föreställningen, tror vi såg den tre gånger. Det var Margaretha Krook med cigarill och cape och mattor och taylor. Det var atmosfär.

Helt enkelt en bild av salongen hos Gertrude Stein, centrum i Paris kulturliv under 1900-talets första årtionden. Författare, inspiratör och konstsamlare. Hon kände »alla«, köpte konst som täckte hennes väggar ända upp till taket, Picasso, Matisse, Cézanne.

–Nej, det går intel! Där var ju Benny härlig, han sa: Gå hem och sov på saken, Carolina Frände vaknade upp en natt och hörde din röst, det är du som ska göra det här.

–Ja men. Maggan Krook. Protesterna bara vällde upp ur mig. »Ja ja men nu är det nya tider och en ny generation«, sa Benny

Så gick jag hem och läste pjäsen och bestämde mig, Bodil Malmsten hade gjort en väldigt vacker översättning, musikalisk, jag älskar sådana manus där meningarna är uppbrutna och jag ser små vita fält. Att inte all text sitter ihop som en grå massa.

Det blev fler protester. Carolina Frände var bestämd, hon ville inte ha någon rekvisita, inte något rum, det skulle vara platt och grunt.

–Jag ska sitta på scenkanten. Det är som en trappa upp till scenen och där sitter jag, på ena sidan i första akten, på motsatta sidan i andra.

–Jag säger: Jag kan inte gå med på att det ska vara helt tomt så här. Jag måste ha ett djup, jag måste ha en diagonal så att jag kan gå, så att det syns att jag är Gertrude Stein. Nej nej, säger Carolina, du ska vara en modern Gertrude Stein, du ska vara mer som Judtih Butler, en föreläsare. Vi ska inte klä ut dig. Du får gå ned och träffa scenografen, jag orkar inte. Hon var trött på mig för att jag hade protesterat.

Scenografin var bara en vägg i ljust trä och 80 cm till scenkanten: Det här skulle aldrig gå, 60, 70 sidor text och i n g e t utrymme.

Och nej, det gick inte att flytta på väggen. Och Gunilla Röör fick sitta still.

Det var ju inte tokigt alls eftersom det finns ett vackert porträtt av Gertrude Stein som Picasso har målat och där är hon som en stor... sten. Hon är tung, sitter fast.

–Exakt, det hade ju Carolina också tänkt.

–Jag började planera mina diagonaler inne i huvudet i stället. Alltså, om du har ett fyrkantigt rum och någon kommer in på diagonalen skapar det större förundran än om du bara går rakt fram, sånt gammalt trix från förr i tiden.

–Nu blev det som ett samtal med den här stora stenen, hon har inget behov av att röra på sig, hon är Napoleon. Hon gör ingenting,

»JAG VAR TOTALT EMOT DET, MEN NÄR JAG VÄL SAGT JA JOBBADE JAG SOM EN BLÅDÅRE.«

alla andra gör någonting och hon tycker att hon är bäst i hela världen, folk ska sitta vid hennes fötter.

–Så när jag kunde njuta av jag satt där, det var då det expanderade. Jag började leka med rösten, jag hälsade till Maggan Krook, för mig var det en erövring, jag tänkte på Keve Hjelm också, det var de rösterna som jag laborerade med och min egen förstås.

Så den uppsättningen tvingade mig ut i andra landskap där jag inte varit tidigare. Det var väldigt utmanande för mig att SITTA STILLA.

–En av de sista föreställningarna kom Carolina och tittade, hon sa: Du, det har hänt någonting.

–Vadå?

–Du har börjat röra lite på fötterna.

Frida Kahlo, en av hennes första vuxen-roller, var också kopplad till konstvärlden.

–När de frågade mig om jag ville spela Frida Kahlo i *Frida och Diego* så sa jag: Nä nu får ni skärpa er, ni får ta någon som kommer från Latinamerika. Nej, nej, NEJ.

–Men Måns Westfelt, som regisserade, var envis, han uppvaktade mig verkligen för rollen: »Nu handlar det inte om det att du ska se ut som Frida utan det handlar om ett temperament som jag vill ha i föreställningen«. Jag var totalt emot det, men när jag väl sagt ja jobbade jag som en blådåre.

Hans Wigren spelade Diego Rivera, nationalmålaren i Mexico, stora väggar med revolutionens hjältar och det arbetande folket, medan Frida Kahlos måleri hade henne själv som motiv på ett unikt sätt. De gifte sig och skilde sig och gifte sig igen, de missbrukade varandra, en komplicerad passionshistoria.

–På scenen hade vi en enorm laddning.

–Vi lyckades tack vare Måns Westfelt. Det fanns så mycket respekt i rummet när vi arbetade med honom, Hans Wigren, med dockspe-larna och alla de andra.

–Vi gästspelade i Mexico i Fridas födelsestad. Jag var väldigt orolig för vad de skulle tycka om att vi kom dit och gestaltade deras konstnärer. Jag hade mitt eget hår, uppsatt med blommor och så hade jag en väldigt liten markering här där ögonbrynen växer ihop på Frida, en grön klänning med röda band. Men jag var inte lik.

–När vi spelade var vi också oroliga, publiken var tyst som hos oss, i detta land där det annars aldrig är tyst. Men efteråt, vilka applåder, de var som galna, följde oss ända ut på gatan. Något liknande har jag aldrig varit med om.

–Det blev också en uppsättning som förändrade hela min inställning till yrket och vände upp och ned på fördomar och förutfattade meningar, till exempel att jag bara kan spela det jag liknar.

HYLLAD PÅ ETT stillsammare sätt blev Gunilla Röör för rollen som Irmgard Litten i *Bortförd vid midnatt*, mor till en ung jurist som försöker sätta stopp för Hitler och hans ligister innan han kommer till makten. Hans Litten blir en av första som fängslas när Hitler tar makten två år senare. Han flyttas mellan olika koncentrationsläger, kommer till Dachau, där han blir fruktansvärt torterad. Slutligen, 1938, tar han sitt liv i lägret. →

–Det var första gången sedan *Gertrude Stein* som jag kände: Äntligen en roll som tar mig i anspråk och som tvingar mig till någonting och för mig vidare. Det var också roligt att möta Philip Zandén som regissör i det arbetet, för är det något han har kompass på, så är det den här delen av historien och det judiska arvet.

Irmgard Littens sondotter besökte Stadsteatern. Patricia Litten, brorsdotter till Hans Litten, är också skådespelare och har spela samma roll, sin farmor, på tyskspråkiga scener.

Gunilla beskriver mötet som magiskt. Patricia Litten sade att hon såg sin farmor i Gunilla på scenen. Patricia Littens berättelse illustrerade än en gång behovet av att tåga för att kunna gå vidare och viljan att skydda barnen. Hon berättade att när hon växte upp i Schweiz med sin pappa, som alltså var bror till Hans Litten, visste hon ingenting. Farmodern hade ändå skrivit en bok om Hans som faktiskt kom ut i Frankrike, England och USA under kriget. Först när Patricias pappa gick bort och hon skulle städa skrivbordet, då kom det fram, porträttet på hennes farbror.

Och vad händer nu?

–För min egen del vill jag jobba tillsammans med min man, Per Sandberg. Vi vill göra en hyllning till Narren, det är vårt projekt.

Vilken narr?

–Ja, det är frågan: Vilken narr? Vad är en narr? Det är precis det vi undrar. Och vårt yrke, och det här eviga äktenskapet i ur och skur, vi kan känna oss som om vi sitter och klänger på en liten Thespiskärra, en liten teatervagn. Där är utgångspunkten, så få vi se vad det blir.

Per och Gunilla träffades redan på scenskolan men har egentligen aldrig spelat tillsammans.

–Det hör ihop med att vi fick barn och inte ville ha samma arbetstider. Vi gjorde en pjäs tillsammans när vi fått barn och det var alldeles för plågsamt att lämna vår son kväll efter kväll. Vi bestämde oss att aldrig gör det mer.

–Och nu är han vuxen och flyger fritt, och vi jobbade faktiskt ihop i Lars Rudolfssons *Ilya* förra året och det var så roligt!

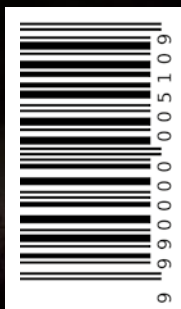
–Efter det så sa vi: Så kul vi hade, vi måste göra något ihop, *Stolarna* eller *Romeo och Julia* som gamla? Nej nej nu gör vi något nytt, något eget. Så vi har börjat med ett projekt vi kallar »Narrens demaskering« som förhoppningsvis har premiär någon gång efter sommaren, vet inte var, hoppas det blir på Stadsteatern. Kanske slutar med att vi spelar i vår egen lägenhet.

–Vi ska regissera varandra, haha, bara en sån sak. Vi har en utgångspunkt i en scen som vi hade i *Ilya*: Jag slår Per i huvudet med en tamburin och han ramlar omkull, så blir det bråk och slagsmål - som plötsligt övergår i en kärleksscen.

–Vi flyttar ut från Stadsteatern nu, jag tror att det blir vitaliserande och bra för oss, framför allt som vi haft ett tungt sorgeår, det är ingen hemlighet. Vi har alla haft våra dubier om oss själva och vad som egentligen händer. Vi har jobbat vidare ändå och jag har känt att Benny Fredriksson står i kulisserna fast han inte är där.

Citaten i ingressen är från Leif Zerns recension av *Gertrude Stein* i Dagens Nyheter samt från Anna Håkansson och Lars Rings recensioner av *Bortförd vid midnatt* i Dagens Nyheter och i Svenska Dagbladet.

SÄSONGEN 2018/19
VD OCH ANSVARIG UTGIVARE: STURE CARLSSON
TEATER-SCENKONSTCHEF: ANNA TAKANEN
STOCKHOLMS STADSTEATER AB
EN DEL AV STOCKHOLMS STAD



**KULTURHUSET
STADSTEATERN**



**SÖDRA
TEATERN**